

This is an author produced version of a paper published in **Nordisk Østforum**. This paper has been peer-reviewed but does not include the final publisher proof-corrections or journal pagination.

Citation for the published paper:

Bo Petersson, "Från kaos till ordning och storhet: politisk myt i Putins Ryssland" 2013, vol 27, issue 2: pp 141-157

URL:

http://www.idunn.no/ts/nof/2013/02/fraan_kaos_till_ordning_och_storhet_politisk_myt_i_putins_r

Publisher: **Universitetsforlaget,**

<http://www.universitetsforlaget.no/>

Access to the published version may require subscription.

Manus till Nordisk Östforum

Från kaos till ordning och storhet: Politisk myt i Putins Ryssland
(From Chaos to Order and Greatness: Political Myth in Putin's Russia)

Bo Petersson

Abstract:

This paper advances the idea that two partly symbiotic, partly countervailing and very potent political myths, one about Russia's historically preordained great power status and the other about the frequent inhibitions to its great power aspirations due to domestic weakness, foreign intervention and Times of Troubles, reflect and reveal major dynamics of contemporary political life in Russia. The perspective provides a key to the understanding of Vladimir Putin's longstanding domestic popularity and legitimacy as a president. An analysis of President Putin's annual addresses to the Federal Assembly shows how these myths have been drawn upon in contemporary Russian political rhetoric and practice during the periods 2000-2008 and from 2012 onwards.

Keywords: Russia, political myth, Putin, great power, Time of Troubles.

När en föreställning når status av politisk myt blir den allt svårare att ifrågasätta eftersom den blir förgivettagen; den blir en självklar del av vardagen och få reflekterar alls över den. Den blir osynlig och normerande på en och samma gång. Jag menar i denna artikel att föreställningarna i dagens Ryssland om att landet alltid har varit, är och kommer att förbli en stormakt är just en sådan politisk myt. Det faktum att denna uppfattning har fått status av politisk myt har betydande implikationer för politikens förutsättningar i Ryssland.

Enligt vardagligt språkbruk är en myt något påhittat, falskt eller lögnaktigt, i vart fall är det en vanföreställning. När man använder dagens teoribildning kring politisk myt som analysverktyg blir emellertid sanningsinnehållet av sekundär betydelse. Jag ansluter mig här till tongivande författare som Chiara Bottici (2010) och Roland Boer (2009). Vad som inom denna analysinriktning istället spelar roll är att den politiska myten *uppfattas som sann* av ett stort antal människor; den kan alltså vara sann men behöver inte vara det. När en föreställning nått status av politisk myt, och sålunda uppfattas som sann, bidrar den till att svetsa samman människor, ger dem något att tro på tillsammans och föreslår gemensamma handlingsmönster. Den underbygger legitimiteten hos den politiska elit som genom sin politik vårdar och

underhåller myten, samtidigt som den misstänkliggör aktörer som sägs bryta mot mytens tabun och verka på tvärs mot dess handlingsrekommendationer.

Samtidigt finns det alltid motdiskurser, eller motmyter om man så vill, som är med och strider om människors uppmärksamhet. Dessa kan lanseras och föras fram på olika vis, och initiativ kan komma från elitnivå såväl som från gräsrotterna. Motmyterna är dock i det längsta förvisade till det politiska samtalets ytterkanter. Vad som krävs för att förflytta dem därifrån är en kraftfull impuls utifrån, ofta ett slags extern chock, som i grunden förändrar spelplanen.

Duncan Bell (2003) har introducerat begreppet 'mythscape', vilket vi här kan översätta med mytlandskap. Detta betecknar ett tidsmässigt och rumsligt utsträckt diskursivt fält, inom vilket kampen om kontrollen över människors minnen och över problemformuleringsprivilegiet pågår (Bell 2003: 66). Såväl de myter som stöds och förs fram av makthavarna som de potentiellt oppositionella föreställningar som lanserats nedifrån konkurrerar om uppmärksamheten i mytlandskapet. Om inte de uppifrån understödda myterna och de nedifrån lanserade föreställningarna stämmer överens ökar risken för spänningar och konflikter. Det räcker med att tänka på vad som hände i Östeuropa 1989-91 för att inse detta: då kolliderade eliternas ihåliga myter om sovjetblockets förutbestämda internationella seger med folkets verklighetsuppfattningar och sanningsanspråk.

Politiska myter i Ryssland

Med denna artikel vill jag hävda att det post-sovjetiska ryska mytlandskapet konsekvent har varit uppbyggt kring två grundmyter. Den första rör alltså föreställningen om Ryssland som en förutbestämd stormakt. Denna trovissa föreställning har djupa historiska rötter, men söker sig i sin mera moderna och politiska tappning tillbaka till Peter den Stores dagar i övergången mellan 1600- och 1700-tal. Tydligast har den kanske kommit till uttryck efter Sovjetunionens upplösning och under Jeltsinårens till synes bottenlösa ekonomiska och politiska moras, då uppfattningen om att Ryssland alltid varit, är och kommer att förbli en stormakt, trots alla då till synes hopplösa odds, inte minst framfördes som ett mantra av den dåvarande presidenten själv. Uppfattningen om denna givna stormaktsstatus har av flera bedömare setts som intimt sammanknuten med rysk nationell identitet (Vendil Pallin 2009, Lo 2002, Petersson 2001).

Den andra myten gör gällande att landet återkommande och med viss regelbundenhet drabbas av perioder av Stora oredor, karakteriserade av intern oro, kaos och konflikt. Sådana perioder utmärks av utländsk inblandning, och svag och/eller svekfull intern ledning, men de bringas småningom till ett slut genom folklig mobilisering och viljeyttring, uppnådda genom inspiration och rådiga ingripanden av en eller ett fåtal nya, starka ledare. Och så kan Ryssland återuppta sin position som framträdande stormakt på nytt. Det finns ett subtilt samspel mellan dessa båda politiska myter.

Som Volkan (2001) påpekar konstrueras kollektiva minnen på basis av utvalda ärofyllda moment ur historien, men också på plågsamma trauman. De ärofyllda momenten förmedlar inspiration och hopp om inneboende styrkor och utträttade stordåd i det förflutna, medan perioder av trauman och skam påminner om läxor som lärts och som ingen i landet vill ha upprepning på, men som svetsar samman människor genom minnet av det förgångnas lidanden. Båda dessa ytterlighetsformer av politisk myt innehåller starka känslomässiga klister. Jag skulle hävda att de är grundläggande för konstruktionen av nationell identitet i dagens Ryssland.

Ordning, oreda, myt och minne

Uppfattningen att perioder med oreda kommer och går i rysk historia och politik är vanlig i rysk akademisk och samhällelig debatt (Solovei 2004). Parland (2005) urskiljer fyra grundläggande perioder med oreda i den ryska historien: Kievstatens kollaps 1200-1350, den paradigmatiske Stora oredan (*smuta*) 1598-1613, bolsjevikernas kupp med efterföljande inbördeskrig 1917, samt processerna i anslutning till Sovjetunionens upplösning 1991. Hos vissa bedömare betecknas de sista åren av sovjetvälde, alltså den tid som förknippas med Michail Gorbatsjov, som en smuta, liksom, föga förvånande kanske, Boris Jeltsins presidentperioder under 1990-talet (Hedlund 2006). Den öppenhet som då rådde gentemot de större västländerna, framför allt USA, och de reformer och storskaliga ekonomiska experiment som förknippades med beteckningen chockterapi, har i rysk samhällsdebatt kommit att utmålas som förnedring och förräderi.

I rysk politisk diskurs förstås intern ordning och stabilitet ofta som förmåga att undvika svaghet, splittring och förvirring. Ordning och stabilitet är grundläggande förutsättningar för att uppnå och bibehålla stormaktsstatus. Enligt min mening tillhandahåller den politiska myten om de cykliskt återkommande perioderna av *smuta* en förklaring till varför Ryssland inte alltid under historiens lopp har förmått förverkliga målsättningen att vara en världsledande stormakt. På motsvarande sätt vittnar det lika cykliskt återkommande övervinnandet av de Stora oredorna om det ryska folkets inneboende storhet och moraliska resning, vilka i sig är grundpelare för Rysslands stormaktsanspråk och stormaktpotential. Kort sagt samexisterar de två politiska myterna på ett intrikat vis. De lever på varandra och drar styrka från varandra. De är dialektiskt sammanbundna och tillsammans förklarar de varför varken evig ära eller ständig och bottenlös förlust tycks vara Rysslands historiska lott.

Då och nu

Den paradigmatiske Stora oredan, *smuta*, pågick alltså mellan 1598 och 1613. Det var en period som karakteriserades av politisk oordning, kaos och utländsk militär inblandning från länder som Polen och Litauen (Dunning 2001). Rysslands totala sönderfall som stat föreföll vara nära förestående. Inom riket hade ett antal falska tronpretendenter genom att utge sig för att vara den mirakulöst återuppståndne Tsar Dmitrij, Ivan den förskräckliges yngste son, försökt begagna sig av det politiska vakuumet för att ta makten. År 1612 initierades ett framgångsrikt folkligt uppror under ledning av köpmannasonen Kuzma Minin och fursten Dmitrij Pozjarskij. Från Nizjnij Novgorod tågade massorna till Moskva, varifrån de utländska trupperna slutligen kunde fördrivas. Den symboliska slutpunkten för den Stora Oredans tid sattes år 1613 då Michail Romanov kröntes till tsar.

I stället för den gamla sovjetiska helgdagen till minnet av inledningen av oktoberkuppen 1917 infördes år 2005 en ny helgdag – Folkets enighetsdag – på den 4 november, vilket var det datum då Minin and Pozjarskij inledde sin revolt (Torbakov 2005). Första gången som denna nya helgdag firades uttryckte president Putin sin förhoppning om att avslutandet av smutan med hjälp av Rysslands förenade krafter den gången skulle kunna tjäna som en inspirationskälla också i dagens politiska läge (Putin 2005b). Men detta är inte den enda parallell som odlas mellan då och nu. Efter den paradigmatiske Stora oredan lyckades den nye tsaren, Michail Romanov, återställa ordningen i Ryssland. Parallellerna till grundaren av

Romanovdynastin, tsar Michail, är lätta att urskilja i den politiska mytbildningen kring Vladimir Putin. Liksom Michail satte Putin enligt denna uttolkning stopp för det interna svaghetstillståndet och den utländska inblandningen och återställde ordningen i Ryssland. Oredan avslutades genom hans beslutsamhet och tack vare hans starka legitimitet som ledare. Med andra ord återfördes Ryssland till en position där landet kunde komma i åtnjutande av respekt och erkännande.

Michail Romanov har framför allt gått till eftervärlden som grundare av Romanovdynastin, vilken skulle komma att räkna Michails sonson Peter, sedermera med epitetet den Store, som sin mest berömda medlem. Mer än någon annan har Peter under historien symboliserat att den ryska drömmen om stormaktsstatus är möjlig att nå. Hans rykte som reformist och förnyare, låt vara hårdhänt och brutal, medförde erkännande och respekt från omvärlden. Ryssland blev stort igen, fruktat på grund av sin framgångsrika styrkeprojektion i Europa, men också respekterat på grund av sina stora kliv framåt i den nationella ekonomiska utvecklingen. Vladimir Putin har vid flera tillfällen antytt att Peter har tjänat som en av hans främsta inspirationskällor i den ryska historien (Bagger 2007:15; Putin 2000e, 2012). Så här svarade han i en intervju för en kinesisk tidning år 2000:

Jag har enorm respekt för Peter den Store som reformator; han gjorde väldigt mycket för det moderna Rysslands framväxt. Jag tror att hans tid i mycket var lik den period vi lever i idag. Jag tror att vi borde vidta en del åtgärder som må tyckas komplicerade men som är absolut nödvändiga, och vi bör vara ihärdiga, energiska och bestämda. Om detta är det svar ni ville höra från mig så har ni uppnått ert mål (Putin 2000e).

För att sammanfatta resonemanget så här långt: Perioder av stor oreda kommer och går i rysk historia, och när dessa återkommande perioder av svaghet och förnedring dyker upp förhindrar de temporärt realiserandet av Rysslands sanna och rättmätiga storhet. Tankefigurens främsta konnotation är ändå att det alltid finns hopp, även i de svartaste stunder, eftersom Ryssland till sist kommer att resa sig ur svårigheterna. Svaghetstillståndet kommer att övervinnas och storheten och ordningen återställas, det till synes hopplösa utgångsläget till trots. Ryssland kommer att komma på fötter igen: mycket förstås tack vare den rådiga, visa och modiga ledare som uppenbarat sig på scenen när det som mest behövdes.

Jag ska nu visa på hur Vladimir Putin genomgående har byggt sin legitimitet på den binära oppositionen mellan de två myterna, först under sina första två presidentperioder under åren 2000-2008, och därefter inför och efter presidentvalet 2012. Som en huvudkälla har jag använt mig av presidentens årliga tal inför den federala församlingen om tillståndet i riket. Traditionen att hålla dessa tal infördes redan under president Jeltsins tid på 1990-talet och är en direkt motsvarighet till den amerikanske presidentens State of the Union-tal inför kongressen. Talen utgör en årlig avsiktsförklaring om det kommande årets politiska prioriteter och summerar de huvudsakliga, politiskt viktiga händelserna under året som har gått. De är en ytterst auktoritativ källa för uppgifter om politiska vägval och prioriteringar. Som kompletterande material har använts artiklar och tal från presidentens respektive premiärministerns officiella webbplats.

Putins första presidentperiod: tillbaka med besked

Vladimir Putins första tal inför federala församlingen år 2000 var en uppvisning i det brutalt realistiska och dystra. Det genomsyrades av det återupptagna kriget i Tjetjenien och behovet som presidenten såg av att återupprätta lag och ordning i Ryska federationen som helhet. Det fanns en genomgående och uttalad medvetenhet av Rysslands långvariga och akuta svaghetstillstånd. Varje medborgare i Ryssland måste nu arbeta hårt för att dra sitt strå till stacken, men även om alla gjorde sin insats skulle vägen bli lång. Exempelvis noterade Putin att gapet till de ekonomiskt ledande makterna i världen hade ökat och att det fortsatte att växa. Presidentens diagnos av läget var kompromisslös:

Rysslands ekonomiska svaghet fortsätter att vara ett allvarligt problem. Det växande gapet mellan de ledande länderna och Ryssland för oss i riktning mot att bli ett tredje världen-land. Siffrorna över vår nuvarande ekonomiska tillväxt inger ingen tröst: vi fortsätter att leva i förhållanden som utmärks av tilltagande ekonomisk eftersläpning (Putin 2000d).

Talet igenom fortsatte Putin att skoningslöst peka på Rysslands beroende av lån och krediter från Väst. Han frågade retoriskt om denna situation skulle fortgå eller om Ryssland till sist skulle visa sig kapabelt att stå på egna ben. Den ryska staten kunde bara vara så stark som dess ekonomi tillät den att vara, betonade han. En förutsättning för att ekonomin åter skulle

kunna bli stark var att lag och ordning återupprättades. Det är mot denna bakgrund som Putins välkända, eller möjligen ökända, uttalande om nödvändigheten av att upprätta en 'lagens diktatur' ska ses.

Som nyttillträdd skrädde inte Putin heller orden i fråga om sina företrädares insatser, varken på premiärminister- eller presidentposten. När situationen i Norra Kaukasus och Tjetjenien kom på tal, hävdade han att den förra regeringen 'inte haft modet att ta itu med de problem som den stod inför' (Putin 2000f). Lika tydlig var han i fråga om hur hans företrädare på presidentposten, Boris Jeltsin, hade skött sitt ämbete:

Låt mig upprepa att vi väljer en president som är förpliktad att tillgodose ekonomisk återhämtning, återupprätta landets anseende och ledande roll i världen, göra Ryssland styrbart igen, och leverera stabilitet och välstånd till alla och envar (Putin 2000b).

Med andra ord behövde Ryssland göra sig kvitt anarki och kaos, och Putin verkade inte hysa några tvivel om att han var mannen som kunde leverera detta. 'Staten måste vara stark, men nu har den blivit svag', underströk han (Putin 2000a). Den utsträckta Stora oredan under 1990-talet skulle under inga omständigheter få lov att fortsätta, och ingen inblandning från omvärlden skulle tolereras. Framför allt måste tendenser till separation från Ryska federationen förhindras till varje pris.

Emellertid verkade Putin mycket mera optimistisk redan året därpå. Det fanns en grund för detta. Under 2000-talets första år hade Ryssland som världsledande exportör av olja och gas fått god ekonomisk draghjälp av en exceptionell global prisstegring på fossila bränslen. Ett budskap som Putin försökte förmedla i 2001 års tal var därför att även om monumentala problem alljämt återstod att lösa var Ryssland tillbaka på rätt spår. Kraftfulla åtgärder hade vidtagits för att sjösätta administrativa och juridiska reformer, och den mödosamma processen att återupprätta den haltande ekonomin hade inletts. Inte utan belåtenhet meddelade Putin att de ekonomiska tillväxtsiffrorna nu var de starkaste på 30 år. Med hänvisning till detta och till de militära framgångarna i Tjetjenien försäkrade han:

Vi kan nu säga att den period som kännetecknades av statens upplösning är över. Det har nu satts stopp för den desintegration av staten som jag talade om i förra årets tal (Putin 2001).

Fastän presidenten verkade nöjd med de positiva tillväxtsiffrorna valde han ändå att höja ett varningens finger. Alltjämt behövdes det hårt arbete, utan varje uns av självbelåtenhet, för att Ryssland skulle bli, och förbli, starkt igen. Putin underströk att utsikterna att bli rikt, starkt och globalt respekterat inte främst var beroende av hur väl landet levde upp till en viss uppsättning kriterier utan till syvende och sist av huruvida Ryssland kunde definiera sådana kriterier självt. För att uppnå stormaktsstatus måste Ryssland ha en stark ekonomi och en armé som var i stånd att försvara och beskydda sina medborgare och sina nationella intressen, menade Putin. Det fanns ingen annan väg som Ryssland kunde gå. Därvid berörde han ett tema som han skulle komma att återvända till vid ett flertal tillfällen under följande år, exempelvis som här nedan:

Hela vår historiska erfarenhet visar att ett land som Ryssland bara kan leva och utvecklas inom sina existerande gränser om det är en stark nation. Alla de perioder då Ryssland har varit politiskt eller ekonomiskt försvagat, har alltid och oundvikligen medfört hotet om landets sönderfall (Putin 2003).

Det var alltså inte nog att bli en jämlike, utan Ryssland måste helst bli lite bättre än sina medtävlare. Det föreföll därför mera vara frågan om att bli en dominerande snarare än en beroende stat (Tsygankov 2005, 140). Ambitionen att hanka sig fram eller bara överleva var inte tillräcklig, underströk Putin. Därför angav han den ambitiösa målsättningen att fördubbla landets BNP under en tioårsperiod. Detta var enda sättet att skaffa sig en hållbar position bland världens stormakter, menade han (Putin 2003).

Putins andra presidentperiod: röja upp bland bråten

År 2004 varnade Putin att det fanns krafter i omvärlden som hoppades att Ryssland inte skulle uppnå sina stormaktsmål och etablera verkligt oberoende, självförsörjning och styrka.

Ryssland kunde enbart lita till sin egen förmåga för att ta sig dithän. Presidentens negativa uttalanden tycktes ha orsakats av den upprepade utländska kritiken av auktoritära tendenser inom rysk politik. Denna kritik avskrev Putin som en strävan att förringa och förneka Rysslands strategi att återuppbygga sin styrka genom att konsolidera staten (Putin 2004). Enligt hans mening var kritiken med andra ord motiverad av en önskan att hålla Ryssland nere.

Dessa ganska hårdföra element i Putins tal utvecklades ytterligare under kommande år. Det var i årstalet till federala församlingen 2005 som ett annat av presidentens mera bekanta uttalanden för första gången framfördes, närmare det som karakteriserade Sovjetunionens upplösning som en av de största geopolitiska katastroferna under 1900-talet. Men de bistra budskapen tog inte slut med detta. Enligt Putins beskrivning hade de ekonomiska och politiska reformansträngningarna varit framgångsrika i fråga om att 'röja upp bland bråten' och förhindra 'statens degradering'. Han var mycket tydlig med att demokratin inte fick genomföras på bekostnad av lag och ordning. Ingen annan stat skulle få bestämma hur demokratin skulle förverkligas i Ryssland; det var Rysslands helt egen sak att avgöra. Doktrinen om Rysslands suveräna demokrati hade därmed sett dagens ljus:

Ryssland är ett land som har valt demokrati genom sitt eget folks viljeyttring. Det valde denna väg av egen fri vilja och kommer självt att bestämma hur frihetens och demokratins principer ska realiseras här, med beaktande av våra historiska, geopolitiska och andra särdrag och med respekt för alla grundläggande demokratiska normer. Som suverän stat kan och kommer Ryssland att självt bestämma när och hur landet ska ta sig framåt på denna väg (Putin 2005a).

Putins betoning av Rysslands oberoende gentemot västländerna och hans begrepp 'suverän demokrati' ligger helt i linje med den politiska myten om hur en smuta avslutas genom den nya, starka nationella ledarens resoluta sätt att agera. 'Suverän' är ett viktigt signalord som framhäver att Ryssland självt väljer sitt styrelsesätt; inga utländska makter ska lägga sig i hur landet styrs. Demokratin, som hyllades brett under Jeltsinperioden, framhålls under Putin snarare som ett fenomen som transplanterats över på rysk jord.

Med upprepande av att det fanns starka krafter utanför Ryssland som ville att landet skulle förbli svagt och sönderslitet av etno-religiösa konflikter varnade Putin för att Ryssland ännu inte var så militärt starkt som det borde vara. Sett till totalbeloppet var militärutgifterna i USA 25 gånger högre än i Ryssland. Putin fann detta oroande. Huvudprincipen i den amerikanska försvarsplaneringen tycktes vara 'mitt hem är min borg', menade han, vilket i och för sig föreföll vara en strategi i samklang med hans egna preferenser. Efter att ha medgivit att så var fallet, påbjöd han vaksamhet:

Bra för dem, menar jag. Bra gjort! Men detta innebär att vi också måste bygga vårt hem så att det är starkt och väl skyddat. Vi kan inte undgå att se vad som händer ute i världen. Som vårt talesätt säger: vargen vet vem den ska äta. Den vet vem den ska äta och den verkar inte vilja lyssna på någon annan (Putin 2006).

För första gången under Putins första två presidentperioder pekade hans tal inför federala församlingen år 2006 därför ut USA som den militära huvudfienden. Presidenten varnade för att den gamla kalla-krigs-mentaliteten fortfarande levde i högönskelig välmåga på många håll i USA, och han anklagade Bushadministrationen för att använda sin föregivna omsorg om demokrati och mänskliga rättigheter som en förevändning för att lägga sig i andra länders inre angelägenheter. Förutom på Ryssland syftade han här uppenbarligen på Irak. 'Det som förr betecknades som en civiliserande mission kallades nu för demokratisering', anmärkte han torrt. Det enda sättet som Ryssland kunde förbli opåverkat av sådana utländska intriger var och förblev att fortsätta bygga upp en stark ekonomi, menade Putin, som därvid upprepade målet att fördubbla landets BNP under en tioårsperiod. För att uppnå detta måste Rysslands årliga tillväxtsiffror ligga på i genomsnitt sju procent årligen.

Inför och under Putins tredje presidentperiod

Historien om Rysslands stormaktsuppfattningar efter 1990-talets turbulens är förstas i stor utsträckning historien om Vladimir Putins uttryckta åsikter och bedömningar. Även om hans legitimitetsbas numera tycks vara på väg att erodera är det troligt att hans ofta nationalistiska budskap och stormaktsspråk hjälpte honom till hans tredje seger i presidentvalet i mars 2012. Enligt de officiella siffrorna erhöll han 64 procent av rösterna och valdes därmed redan i första omgången. Vid ett valmöte ett par veckor innan presidentvalet var det tydligt hur han spelade på nationalistiska strängar:

Vi kommer aldrig att tillåta att någon påtvingar oss sin vilja eftersom vi har vår egen vilja! Den har hjälpt oss till våra erövringar! Vi är ett segerrikt folk! Det ligger i våra gener, i vår genetiska kod! (Barry 2012).

Vid firandet av valsegern på Manezjtorget i Moskva fortsatte han på samma tema. Där antydde han att Ryssland tack vare valutgången hade lyckat undkomma allvarlig fara. En röst på honom var liktydig med en röst på stabilitet och fortsatt suveränitet, medan en valförlust för honom skulle ha undergrävt dessa ideal och lett till en ny *smuta* med utländsk inblandning:

Vi visade att ingen kan påtvinga oss sin vilja. Inte någon och inte i någon form. Vi visade att vårt folk vet hur man skiljer mellan önskan att förändra och förnya, å ena sidan, och politiska provokationer som bara är ämnade att underminera den ryska staten och orättmätigt tillskansa sig makten, å den andra (Medvedev och Putin 2012).

På förvåren 2012 utvecklade Putin i en artikel i *Moskovskie Novosti* (Putin 2012b) ett utrikespolitiskt manifest inför sin stundande tredje mandatperiod. Han betonade där att Ryssland kräver rätten att ha ett ord med i laget och att bli lyssnat på, alltså att bli bemött som det anstår en stormakt:

Jag är övertygad om att global säkerhet bara kan uppnås i samarbete med Ryssland och inte genom försök att skjuta landet i bakgrunden, försvaga dess geopolitiska position och kompromettera dess försvarsförmåga (Putin 2012b).

Putin tog därmed åter upp ett tema som han hade slagit an under sina första presidentperioder när han varnade om att Ryssland endast respekteras när det står starkt på sina egna ben. I en artikel i *Rossijskaja Gazeta* om Rysslands militära säkerhetsstrategi varnade han på liknande sätt för att 'vi inte bör fresta någon genom att tillåta oss själva att vara svaga' (Putin 2012a).

Programförklaringen i *Moskovskie Novosti* formade sig till ett angrepp på USA:s unilateralism och på yttringar som upplevdes som bristande respekt för Rysslands roll och prestige i världen. Presidenten beklagade åter vidmakthållandet av gamla stereotyper baserade på blocktänkande i USA:s hållning till Ryssland och kritiserade starkt USA:s politik i en rad säkerhetsfrågor, bl a om missilförsvar i Europa och rörande Syrien. I linje med sitt gamla tema om 'suverän demokrati' uttryckte han irritation över att USA (liksom en del andra västländer) tagit sig rätten att definiera vad som är mänskliga rättigheter och hur de bör implementeras världen över. Som kontrast berömde han Kinas lågmälda internationella framtoning, och det framgick tydligt att detta var ett exempel som han tyckte att USA borde ta efter.

Däremot var Putins första tal till den federala församlingen under hans tredje presidentperiod, i december 2012, tämligen nedtonat och återhållet. Vissa bärande teman från hans tidigare presidentperioder återkom och utvecklades, exempelvis demokratiutvecklingen i Ryssland och de förutsättningar som den hade att ske under. Putin menade att Ryssland anslöt sig till 'universella demokratiska principer' men betonade igen att utvecklingen måste ske utifrån Rysslands egna traditioner och inte dikteras av standards som pådyvlades landet från utlandet. Han angav även det politiska samtalets begränsningar: Rysslands nationella enighet, integritet och suveränitet var ovillkorliga och fick aldrig ifrågasättas, och direkt eller indirekt utländsk inblandning i landets ekonomiska processer fick inte komma i fråga. Ekonomiskt stöd från utlandet skulle vara direkt diskvalificerande för ryska politiker (Putin 2012c).

Tydligast var Putin kanske ändå med att påminna om vad som hade uppnåtts – vad han hade uppnått - under 2000-talet. Visionerna och de storslagna orden lyste här i stor utsträckning med sin frånvaro. Visserligen hade inte ambitionen att fördubbla BNP på 10 år realiserats fullt ut, men det hade varit mycket nära, och det var bara beroende på den globala finansorn som man inte hade lyckats komma hela vägen, menade han. Rysslands BNP måste dock fortsätta att tillväxa med mellan 5 och 6 % årligen under den närmaste tioårsperioden, slog Putin fast. En förutsättning för detta var ordning: 'välstånd kan inte uppnås om kaos, oordning och osäkerhet råder utanför husets väggar' (Putin 2012c). På det hela taget fann dock Putin anledning att göra en ganska självuppskattande summering av var Ryssland stod idag, mycket tack vare honom själv:

Väldigt mycket har uppnåtts under det nya århundradets första tolv år. Det stadium som förutsatte nationell återuppbyggnad och konsolidering har varit av enorm betydelse men har nu fullbordats. Det är nu vår uppgift att bygga ett rikt och välmående Ryssland (Putin 2012c).

Grundläggande ordning hade uppnåtts och Ryssland stod starkt igen. Men Ryssland fick inte låta sig slås till ro. Som Putin uttryckte det måste landet inte bara bibehålla sin geopolitiska relevans utan mångfaldiga den (Putin 2012c). I sitt senaste årstal inför federala församlingen använde han aldrig uttrycket stormakt, men det behövdes nog inte heller: budskapet framgick ändå.

Avslutning: utvecklingar i det ryska mytlandskapet

Den i Ryssland populära uppfattningen att landet är en ödesbestämd stormakt, som återkommande störs av perioder av internt kaos och sönderfall, vilka i sin tur övervinns, låter sig med fördel analyseras som politisk myt. Denna analysram underlättar en förståelse av samhällsliga föreställningar som främjar sammanhållning, upphöjer vissa handlingsmönster till norm och får politiker att vinna legitimitet för sina agendor. Den faktiska sanningshalten i en politisk myt är irrelevant så länge som den är trodd och människor handlar utifrån den som om den vore sann.

Vladimir Putin har under sin presidentkarriär med påtaglig framgång länkat in sig i kraftfältet mellan de två politiska myterna om Rysslands eviga stormaktsstatus och om de periodvis återkommande Stora oredorna. Behoven av styrka och beslutsamhet, liksom av att återupprätta lag och ordning och hejda statens sönderfall har alla med kraft tagits upp i Putins tidiga årstal inför parlamentet. Dessa teman föll i god jord hos en befolkning som hade genomlidit 1990-talets upplevda nationella förnedring. Budskapet från presidenten var tydligt: innan Putin övertog presidentämbetet var det kaos och anarki som rådde, och människor kände sig otrygga och osäkra inför framtiden. Detta exemplifierades inte minst av vad som hände i Tjetjenien, med allt vad det sades innebära för statens sönderfall.

Min analys av presidentens årliga tal till den federala församlingen under åren 2000-2008 och 2012 visar att den politiska myten om Rysslands ödesbestämda och rättmätiga stormaktsstatus ofta har kommit till uttryck i dessa sammanhang. Under de första åren var det ett regelbundet återkommande tema att Ryssland för närvarande, just här och nu, av omständigheterna hindrades från att inta sin rätta plats bland världens stormakter. Ännu var landet inte framme, men det gick stadigt framåt, och det behövdes bara några steg till. Dessa skulle otvivelaktigt komma att tas, förutsatt att det ryska folket agerade samfällt och arbetade hårt och målinriktat. På så sätt kunde den politiska myten om Rysslands eviga och förutbestämda stormaktsstatus användas i både legitimerande och mobiliserande syften.

Tvillingmyterna om den eviga stormaktsrollen och de periodvis återkommande oredorna tjänade Putin väl under hans första två presidentperioder. De tillhandahöll en kraftfull legitimering av hans presidentskap och den politik han förde. Det var han och ingen annan som genom styrka och beslutsamhet satte stopp för 1990-talets kaos och istället återupprättade

lag, ordning och nationell storhet. Anklagelser om att vilja riskera en ny smuta bidrog till att reducera legitimiteten hos potentiella medtävlare.

Hur länge kan då dessa båda tvillingmyter behålla sin hegemoni i det ryska mytlandskapet? När man beaktar den politiska utvecklingen under valåren 2011-12 förefaller det som om deras dominans sedan länge har passerat zenit. Putin har hunnit fylla 60 år, och hans relativa ungdom och utstrålade mankraft är inte längre vad de har varit. Inte heller kan han längre, likt folkhjälten Kuzma Minin under den paradigmatiske Stora oredan, sägas ha det oförstörda perspektivet hos någon som kommit in utifrån för att befria landet från nationell svaghet, oordning och utländsk dominans. Tvärtom förkroppsligar han det politiska systemet. Snarare än Minin eller Peter den Store är det nu stagnationsperiodens Leonid Brezjnev som framstår som den kanske lämpligaste analogin. Allmänhetens harm över det fiffiga arrangemanget då Dmitrij Medvedev bytte över den presidentiella stafettpinne till Putin i utbyte mot premiärministerposten är talande. Manövern befäste intrycket av en politisk elit som är beredd att göra allt för att värna sin egen makt.

Kanske har en politisk motmyt om att Ryssland står inför en ny stagnationsperiod redan börjat pocka på uppmärksamheten i det ryska mytlandskapet. Den relativa bristen på visioner och storslagna perspektiv i Putins årstal inför federala församlingen 2012 gjorde förmodligen inte mycket för att motverka en sådan utveckling. Moteld kan möjligen alltjämt anläggas genom ett förnyat, energiskt bruk av stormakts- och smutamyterna. Fortsatta politiska poäng kan kanske hämtas hem genom aktioner för att höja Rysslands makt och prestige i utlandet samt förstärka lag, ordning och kontroll på hemmaplan. I så fall kan konsekvensen bli ytterligare demokratiförluster inom landet samt ett delvis kärvare internationellt klimat. En frenetisk strävan efter respekt och erkännande är inte alltid det bästa receptet på frid, fröjd och harmoni.

Referenser

Bagger, Hans (2007) The Study of History in Russia during the Post-Soviet Identity Crisis. *Scando-Slavica* 53, 109-125.

Barry, Ellen (2012) Putin Rallies Supporters Ahead of Vote, *New York Times*, 23 February, <http://www.nytimes.com/2012/02/24/world/europe/putin-rallies-supporters-ahead-of-vote.html>.

Bell, Duncan (2003) Mythscapes: memory, mythology and national identity. *British Journal of Sociology* 54:1, 63-81.

Boer, Roland (2009) *Political Myth: On the Use and Abuse of Biblical Themes*. Durham and London: Duke University Press.

Bottici, Chiara (2010) *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge UP.

Dunning, Chester S. L. (2001). *A Short History of Russia's First Civil War: From the Time of Troubles to the Founding of the Romanov Dynasty*. Pennsylvania: Pennsylvania State UP.

Hedlund, Stefan (2006) Vladimir the Great, Grand Prince of Muscovy: Resurrecting the Russian service state. *Europe-Asia Studies* 58:5, 775-801.

Lo, Bobo (2002) *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Medvedev, Dmitry & Vladimir Putin (2012) Speech at a rally in support of presidential candidate Vladimir Putin, 4 March, <http://eng.kremlin.ru/news/3508>.

Parland, Thomas (2005) *The Extreme Nationalist Threat in Russia: The Growing Influence of Western Rightist Ideas*. New York: Routledge Curzon.

Petersson, Bo (2001) *National Self-Images and Regional Identities in Russia*. Aldershot: Ashgate.

Putin, Vladimir (2000a) Interview with the RTR TV Channel, January 23. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2000/01/23/0000_type82912type82916_122612.shtml.

Putin, Vladimir (2000b) TV Address to the Citizens of Russia, 24 March. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2000/03/24/1514_type82912_134548.shtml.

Putin, Vladimir (2000d) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, July 8, The Kremlin, Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82914_152371.shtml.

Putin, Vladimir (2000e) Interview with the Chinese Newspaper Renmin Ribao, the Chinese News Agency Xinhua and the RTR TV Company, 16 July. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/16/0000_type82916_127805.shtml.

Putin, Vladimir (2000). Address at the Unveiling of a Memorial Stone at the Place of a Future Monument to the Soldiers of the 6th Company, 76th Guards Division, who Died as Heroes in Chechnya, August 2, Pskov.

archive.kremlin.ru/eng/speeches/2000/08/02/0000_type82912type127286_164018.shtml.

Putin, Vladimir (2001) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, April 3, Moscow, the

Kremlin. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2001/04/03/0000_type70029type82912_70660.shtml.

Putin, Vladimir (2002) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, April 18, The Kremlin, Moscow.

archive.kremlin.ru/eng/speeches/2002/04/18/0000_type70029type82912_70662.shtml.

Putin, Vladimir (2003) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, May 16, Marble Hall, the Kremlin,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2003/05/16/0000_type70029type82912_44692.shtml.

Putin, Vladimir (2004) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, May 26, The Kremlin,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2004/05/26/1309_type70029type82912_71650.shtml.

Putin, Vladimir (2005) Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, April 25, The Kremlin,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml.

Putin, Vladimir (2005b) Conversation with students from Moscow Universities and cadets after laying flowers on the Minin and Pozharskii Monument, November 4,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2005/11/04/1556_type84779_96825.shtml.

Putin, Vladimir (2006) Annual Address to the Federal Assembly, May 10, Marble Hall, the Kremlin,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2006/05/10/1823_type70029type82912_105566.shtml.

Putin, Vladimir (2007) Annual Address to the Federal Assembly', April 26, Marble Hall, the Kremlin,

Moscow. archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/04/26/1209_type70029type82912_125670.shtml.

Putin, Vladimir (2012a) Being strong: national security guarantees for Russia, article by Prime Minister Vladimir Putin in Rossiiskaya Gazeta, 20

February, <http://premier.gov.ru/eng/events/news/18185/>.

Putin, Vladimir (2012b) Russia and the changing world, Article by Prime Minister Vladimir Putin for Moskovskiye Novosti, 27 February, <http://premier.gov.ru/eng/events/news/18252/>.

Putin, Vladimir (2012c) Address to the Federal Assembly, 12 December 2012, <http://eng.kremlin.ru/transcripts/4739>.

Solovei, Valerii (2004) Rossiya nakanune smuty. *Svobodnaya mysl* XXI:12, 38-48.

Torbakov, Igor (2005) New National Holiday: Strengthening Putin's Statist Thesis. *Eurasia Daily Monitor* 2: 206.

Tsygankov, Andrei P. 2005. 'Vladimir Putin's Vision of Russia as a Normal Great Power'. *Post-Soviet Affairs* 21: 2, 132-158.

Vendil Pallin, Carolina. 2009. Rysk utrikespolitik. I *Ryssland: Politik, samhälle och ekonomi*, red. Anna Jonsson & Carolina Vendil Pallin, 248-269. Stockholm: SNS förlag.

Volkan, Vamik. 2001. 'Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity'. *Group Analysis* 34:1, 79-98.